

PÁLYÁZATI FEJLESZTÉSI FORRÁSOK ÉS AZ ABSZORPCIÓS KÉPESSÉG VIZSGÁLATA A MAGYARORSZÁGI MEGYÉKBEN

*EXAMINATION OF APPLICATION DEVELOPMENT RESOURCES AND
ABSORPTIVE CAPACITY IN HUNGARIAN COUNTIES*

SZABÓ GYULA adjunktus

Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar, I
ntézményi Menedzsment és Vezetési Tanszék

ABSTRACT

There are significant economic, social and infrastructural disparities inside Hungary at the regional level and the differences did not decrease since the democratic transition in 1990. As one of the main goals of the European Union is to minimize the territorial disparities, the new member states were optimistic about the new perspectives provided for them after the accession. Hungary became eligible for Structural Funds support in 2004 and the actors in the field of regional development foreseen significant decrease of these disparities. However the results and experiences of the first 10 years are ambivalent. In this paper I tried to find a few of the connections between the successful or less successful utilization of the development resources from the EU and the level of economic development.

1. Bevezetés

A 2004-es magyar Unió csatlakozás számos olyan lehetőséget biztosított Magyarországra számára, amelyek esélyt adtak az Európai Unió átlagához való felzárkózás felgyorsítására mind a gazdasági teljesítmény terén, mind pedig a jövedelmek terén. A gazdasági és szociális egyenlőtlenségek csökkentési kiemelten fontos feladat Európában, mivel ezek a különbségek a fejlődés komoly akadályát jelenthetik, gátolják a versenyképesség erősödését, szociális feszültségeket okozhatnak és korlátozhatják az egységes Európa-koncepció kiteljesedését (Lóránd 2009). A regionális politika képviselőit, és természetesen az Unió döntéshozóit is már régóta foglalkoztatja a kérdés, hogy a támogatásokat milyen mértékben képesek az egyes régiók felhasználni. A témával foglalkozó kutatók többször megfogalmazták már, hogy a területi egyenlőtlenségek megszüntetése, a lemaradó térségek felzárkóztatása nem egyszerű kérdés, ahogy Horváth Gyula fogalmazott: „Ma már nyilvánvaló, hogy beavatkozások nélkül a növekedés vagy a foglalkoztatási

mérleg régiók közötti diszparitásai nem tüntethetőek el” (Horváth 2001:47. old.). A pályázati rendszer egyik szereplője a mindenkori kormányzat, amely a Bizottság kohéziós politikát szabályozó rendeleteit figyelembe véve határozza meg a források felhasználásának módját és az alapvető pályázati célokat (Trombitás 2005), ugyanakkor a potenciális felhasználók, a pályázók szerepe a források felhasználása tekintetében még ennél is fontosabb, ebben a tanulmányban az utóbbi csoport szempontjából közelítjük meg a kérdést.

2. Kohéziós politika és az abszorpciós képesség

Az előző költségvetési időszakban több mint 25 milliárd euró állt Magyarország rendelkezésére a különféle Unió fejlesztési forrásokból, miközben a magyar hozzájárulás összesen hozzávetőleg 4,4 milliárd euró volt. Az „Új Magyarország Fejlesztési Terv” stratégiai célja a hosszú távú gazdasági növekedés és a foglalkoztatás növelése volt, a fenntartható növekedés megvalósítására több konkrét célt is meghatároztak a fejlesztési dokumentumok. Ezek közül kiemelhető a versenyképesség javítása (beleértve a tudásalapú gazdaság erősítését) és az üzleti környezet javítását. A foglalkoztatottság növelése érdekében a munkaerőpiaci aktivitás elősegítését, a munkahelyteremtés támogatását és a munkaerőpiaci kereslet és kínálat közötti egyensúly megvalósítását tűzték ki célul.

Hagyományosan az abszorpciós képesség vagy kapacitás fogalmát a kutatók elsősorban a külső forrásból megszerzendő tudás meghatározására használták, és ennek kutatására koncentráltak. Ebben az értelemben Adler használta elsőként a fogalmat bizonyos makroökonómiai összefüggések bemutatására. A ma is használatos általános értelmezés szerint: az abszorpciós kapacitás olyan összetett fogalom, amely a folyamatos tanulási képességet befolyásoló egyedi tulajdonságokból vezethető le. A fogalom ugyanakkor nem egyszerűen egyfajta másolási, imitációs képességre utal, hanem az önálló megismerésre, kutatásra és fejlesztésre való képességek kialakulását is magába foglalja (Szakály 2012). Mi ebben a tanulmányban ettől részben eltérő értelemben használjuk ezt a fogalmat, ahogy Szakály is írja, a gazdaságstatisztikában sokszor az egyes statisztikai egységek (ami lehet egy régió vagy iparág is) tőkefelvevő és -megkötő képességként értelmezi az abszorpciós képességet.

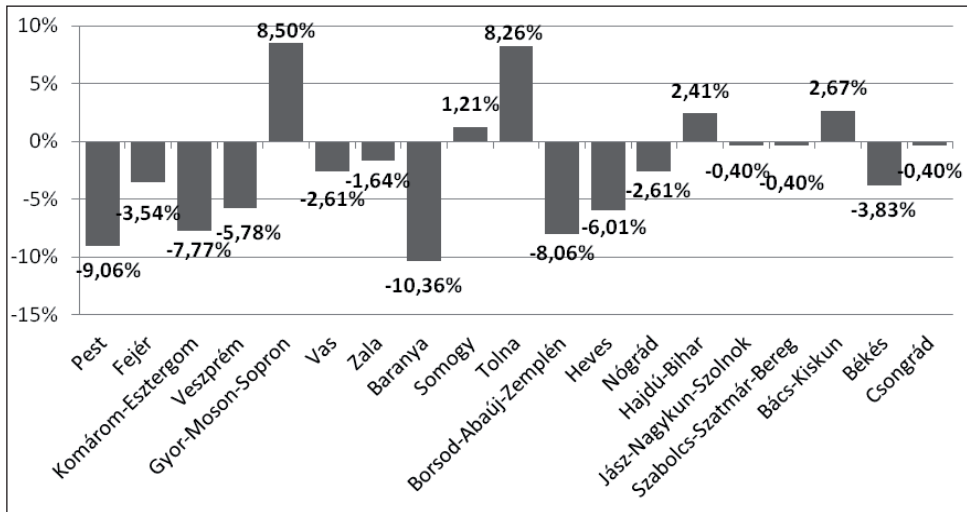
3. A pályázati források felhasználása és a megyei adottságok vizsgálata

Az első lépésben azt vizsgáltuk meg, hogy a kohéziós politika megyei szinten milyen eredményeket tudott felmutatni az ország Unió tagságának első 10 évében. A felzárkózás objektív mérése az egyik legnehezebb feladat a regionális tudomány számára, hiszen önmagában a gazdasági fejlettség, fejlődés mérése sem egyszerű. A legtöbbször használt GDP-ről már számos szerző megállapította, hogy nem alkalmas teljes mértékben a gazdasági teljesítmény mérésére, legalábbis

nem önmagában (a legismertebb példája ennek talán Stiglitz és szerzőtársai jelentése 2009-ből). Ha pedig nem csak a gazdasági teljesítményt kívánjuk figyelembe venni, hanem más mérőszámokat is szeretnénk felhasználni, amelyek például a társadalmi és kulturális fejlődést mérik, még nehezebb a dolgunk. Viszonylag elterjedt módszer az emberi fejlődés indexének (Human Development Index – HDI) kiszámítása, ám a tapasztalatok azt mutatják, hogy a fejlett országok esetében ez a mutató is nagyon szoros együttjárást mutat a GDP-vel. Az eddig leírtak ellenére a legtöbb esetben a gazdasági teljesítmény, így a felzárkózás mérésére is a legtöbb szerző GDP-t használja, és így teszünk mi is.

1. ábra: Hogyan változott az EU27 átlaghoz viszonyított megyei GDP 2007 és 2011 között

Figure 1: How did the GDP compared to the EU27 changed between 2007 and 2011

Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

Az 1. ábra azt igyekszik érzékeltetni, hogy a csatlakozást követő 8 évben (a megyei GDP adatok 2011-ig érhetőek el) az egyes megyék milyen sikerrel közeledtek az Unió átlagos szintjéhez. Nem önmagában az 2007-es és 2011-es GDP adatokat tettük egymás mellé (bár ez is könnyen elvégezhető, és országos szinten az állapítható meg, hogy a GDP értékek szinte pontosan megegyeznek a két évben, vagyis abszolút mértékben a gazdasági teljesítmény nem változott), hiszen mi elsősorban a felzárkózás sikerére voltunk kíváncsiak. Ezért azt számoltuk ki és ábrázoltuk, hogy a 2004-es és 2011-es Unió átlaghoz viszonyítva hogyan állt az egyes megyék GDP-je abban az évben. Ennek a két értéknek a változását mutatja az 1. ábra, és könnyen leolvasható róla, hogy a vizsgált időszakban mindössze két megyében figyelhető meg érezhető közeledés gazdasági területen az Unió átlag-

hoz (Győr-Moson-Sopron és Tolna), illetve három további megyében mutatható ki csekély mértékű közeledés (Somogy, Hajdú-Bihar és Bács-Kiskun), a többi megye esetében legjobb esetben stagnálásról, de még inkább távolodásról beszélhetünk.

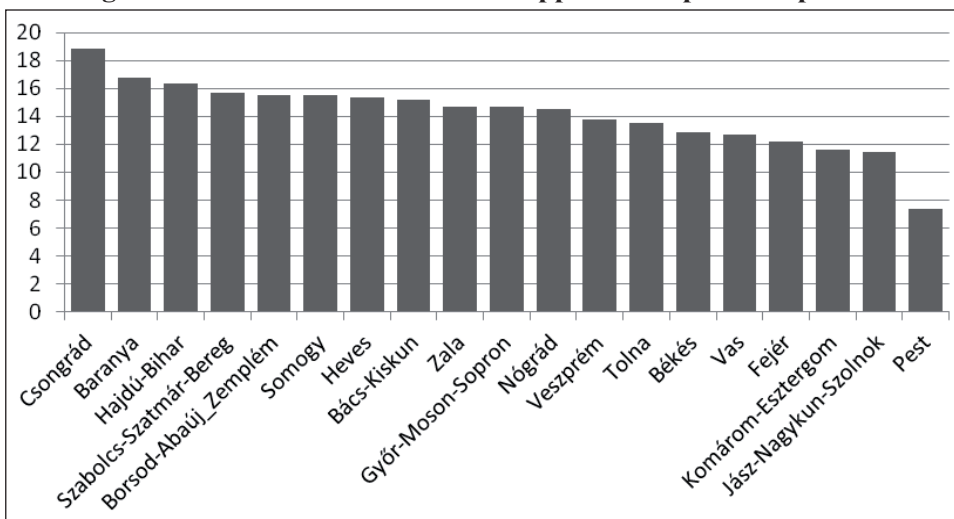
A kutatás másik részében a pályázatok számát és a támogatások összegét vizsgáltuk megyei szinten. A vizsgálatunk során az interneten elérhető EMIR adatbázist használtuk fel, az adatok közül az Új Magyarország Fejlesztési Terv projektjeinek adatait elemeztük. Az elemzésbe az önkormányzatok, a vállalkozások és a non-profit szervezetek által beadott pályázatokat egyaránt bevontuk. A pályázatokkal kapcsolatban egyrészt azt igyekeztünk meghatározni, hogy mely megyék bizonyultak sikeresnek a pályázati források abszorpciójában. Abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a pályázati sikerességet a pályázatok száma, sikeressége és az elnyert támogatási összeggel mutathatjuk be a legjobban. Ezért a méréséhez néhány egyszerű adatot használtunk fel: a lakosság számához viszonyított beadott pályázatok számát, az összes beadott pályázat közül a sikeresek arányát és a pályázati forrásokból elnyert támogatások egy főre jutó összegét.

Az igazán érdekes kérdés természetesen az, hogy mi okozhatja az eltéréseket a megyék között az egyes mutatók tekintetében. Hipotézisünk szerint alapvetően három tényező befolyásolja statisztikailag kimutatható módon a pályázatokhoz kapcsolódó abszorpciós képességet: az adott megye gazdasági fejlettsége (amit az egy főre jutó GDP-vel mértünk), ehhez részben kapcsolódóan a vállalkozások száma (1000 főre jutó társas vállalkozások száma), illetve K+F potenciál a megyében (ezt több mérőszámmal is igyekeztünk mérni, a kutató-fejlesztő helyeken dolgozók számával, a K+F ráfordításokkal, a felsőoktatási kutatóhelyek számával, a K+F beruházások nagyságával). Feltételezésünk szerint ezek a tényezők hatással vannak arra, hogy egy régióban, megyében milyen a pályázati aktivitás, milyen arányban sikeresek a pályázatok, és azok mekkora összegű támogatást jelentenek.

A beadott pályázatok számát a 2. ábrán láthatjuk 1000 főre vetítve. Jól érzékelhető a különbség az egyes megyék között, a legfeltűnőbb Pest megye lemaradása az ország többi részéhez képest. A magyarázat itt persze kézenfekvő, hiszen a Közép-magyarországi régió részeként ez a megye teljesen más lehetőségekkel rendelkezik, mint a 18 másik NUTS 3-as régió, ez az eltérés a további adatokban is látható lesz. A többi megye helyezése a listában már közel sem ilyen könnyen magyarázható. Az ábrára pillantva leszűrhető az a következtetés, hogy pályázati aktivitás nincs közvetlen összefüggésben a megye gazdasági fejlettségével, és ezt a statisztikai elemzés is megerősíti. Ugyanez a helyzet a vállalkozások számát vizsgálva, nem mutatható ki korreláció a pályázati aktivitással. Ha a fentebb bemutatott hipotéziseket tekintjük, az első három helyezett megyét tekintve feltehető volt, hogy a kutatás-fejlesztéssel, konkrétan az egyetemeken foglalkoztattak számával találunk összefüggést.

2. ábra: A beadott pályázatok száma 1000 főre vetítve

Figure 2: The number of submitted applications per 1000 persons

Forrás: Saját szerkesztés az EMIR adatbázis alapján

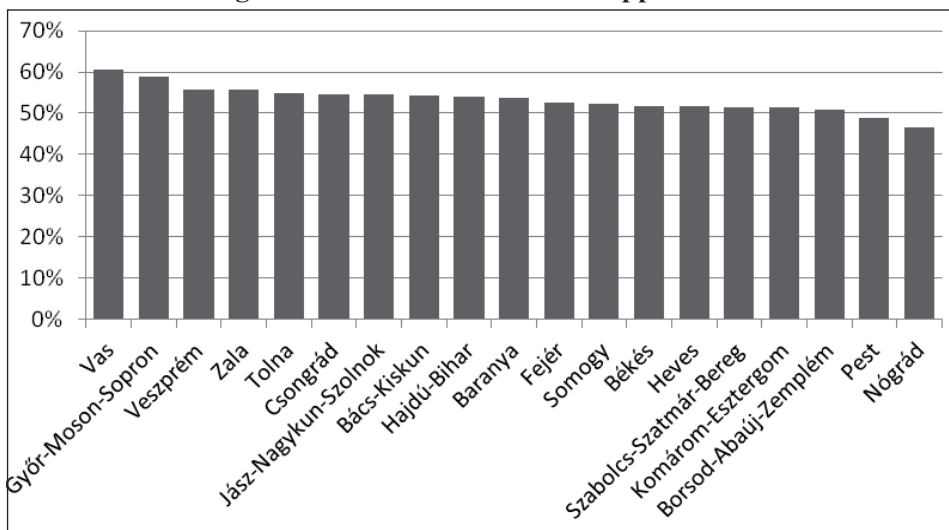
A statisztika azonban nem támasztotta alá teljes mértékben ezt a feltételezésünket, a korreláció nem volt kimutatható. A GDP tekintetében valójában inkább egyfajta negatív kapcsolat volt várható, vagyis, hogy az alacsonyabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező megyékben magasabb a beadott pályázatok száma, hiszen a pályázati rendszer egyik célja éppen ez volt – ám statisztikailag ez sem igazolódott. A vállalkozások magasabb száma sem jelent nagyobb aktivitást a pályázatok szempontjából, és az egyetemek hatása sem egyértelmű – bár az utóbbi esetben pl. a tudományos fokozattal rendelkezők száma és a pályázati aktivitás közötti korrelációnál a szignifikancia szint 0,068 és több más K+F mutató sem állt messze ettől a szinttől.

Ha eredményességről és abszorpciós képességről beszélünk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy milyen sikeresek a pályázatok, vagyis a beadott pályázatoknak mekkora része nyert el támogatást (3. ábra). Ha az ábrára pillantunk, egyrészt az tűnhet fel, hogy bár a lista első és utolsó helyezettje között már jól látható különbség mutatkozik (60,51% illetve 46,61%), összességében mégis azt láthatjuk, hogy a megyék többségében nagyon hasonlóak az eredmények, döntően valamivel 50% felett van a támogatott pályázatok aránya. Mégis itt sokkal markánsabb eredmények születtek a korrelációk vizsgálata során, mint a pályázati aktivitás vizsgálatakor.

Egyrészt a jelentős kutatói kapacitással rendelkező vidéki egyetemek hatása ebben az esetben nem mutatható ki, a nagyobb K+F kapacitással, tudományos műhelyekkel rendelkező megyék egyáltalán nem tűnnek sikeresebbnek a pályázatok során. Ezzel szemben a másik két vizsgált tényező esetében a korreláció kimutatható.

3. ábra: A sikeres pályázatok aránya

Figure 3: The rate of successful applications

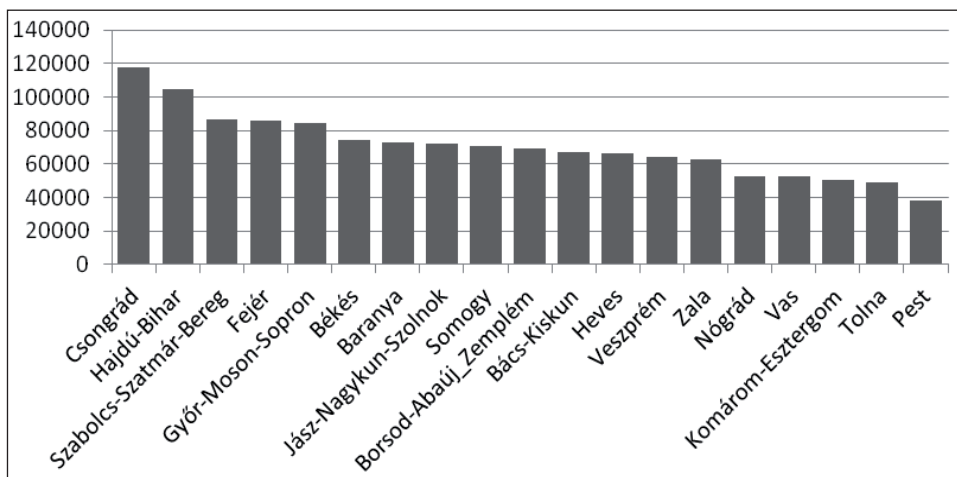
Forrás: Saját szerkesztés az EMIR adatbázis alapján

Az ábra is alátámasztja, hogy a jellemzően magasabb gazdasági fejlettséggel bíró, magasabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező megyék állnak a lista élén (Pest megye a fentebb már kifejtett okok miatt szerepel a sor végén), a gazdaságilag rosszabb helyzetben lévők viszont jellemzően a lista második felében találhatók. Ettől feltehetően nem teljesen függetlenül az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma esetében is erős összefüggés mutatható ki. Bár mindössze korrelációt vizsgáltunk, vagyis az ok-okozati összefüggések megállapítása során óvatosan kell eljárunk, mégis megkockáztathatjuk a kijelentést, hogy a magasabb egy főre jutó GDP-vel és több vállalkozással rendelkező megyék sikerebbnek bizonyultak a vizsgált időszakban a pályázási folyamat során.

A 4. ábrán azt mutatjuk be, hogy a sikeres pályázatok eredményeként megyénként mekkora támogatást sikerült elnyerni egy lakosra számítva. Jól látható, hogy ebben az esetben igen látványosak a különbségek a megyék között. Még ha Pest megyét figyelmen kívül is hagyjuk, a különbség két és félszeres a legnagyobb és legkisebb támogatást elnyert terület között. Az is észrevehető, hogy a sorrend nagyban hasonlít a pályázati aktivitást bemutató grafikonra, itt is az élmezőnybe került Csongrád és Hajdú-Bihar megye, Komárom-Esztergom és Vas megye pedig az utolsó helyeken található. A statisztikai módszerekkel elvégzett elemzés pedig éppen ellenkező eredményt hozott, mint a sikeres pályázatok aránya esetében: nagyon erős korrelációt mutatható ki az egy főre jutó támogatás összege, illetve a kutatás-fejlesztésben dolgozók száma, a tudományos fokozattal rendelkezők száma, valamint a K+F ráfordítás nagysága között. Ezzel szemben nem mutatható ki ilyen kapcsolat sem az egy főre jutó GDP, sem pedig a vállalkozások száma között.

4. ábra: Az egy főre jutó elnyert támogatás összege (millió Ft)

Figure 4: The amount of the gained grants per person (million HUF)

Forrás: Saját szerkesztés az EMIR adatbázis alapján

4. Összegzés

Ebben a rövid tanulmányban a pályázati források felhasználását vizsgálva egyrészt a kutatás-fejlesztéssel foglalkozó szervezetek jelenlétének fontosságát, egészen konkrétan a felsőoktatási intézmények kiemelt szerepét kell megemlítenünk. Már a beadott pályázatok számát is jelentős mértékben befolyásolhatja egy nagyobb egyetem jelenléte az adott megyében, nem véletlen, hogy a beadott pályázatok 1000 főre vetített számát tekintve az első három helyen Csongrád, Baranya és Hajdú-Bihar megye található. A korrelációt vizsgálva még egyértelműbben kimutatható, hogy azokban a megyékben, ahol magas a K+F területén foglalkoztatottak száma, ott nagyobb összegű támogatást sikerült elnyerni az Új Magyarország Fejlesztési Terv pályázatain. Ezzel szemben a pályázatok sikerességét adataink szerint nem befolyásolta az egyetemek jelenléte, a magasabb GDP és a vállalkozások magasabb száma annál inkább.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Horváth, Gyula (2001): Európai regionális politika. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

Lóránd, Balázs (2009): Konvergencia és fejlesztéspolitika az Európai Unióban és Magyarországon. PhD. értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

Molnár, Ernő – Pénzes, János – Radics, Zsolt (2011): The spatial aspects of the allocation of European development resources in Hungary between 2004 and 2010. „What Future For Cohesion

Policy? An Academic and Policy Debate” nemzetközi tudományos konferencia, Regional Studies Association, European Commission, Government Office for Local Self-Government and Regional Policy in Slovenia, Szlovénia, Bled. Letölthető: <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2011/mar-slovenia/papers/Molnar.pdf>

Stiglitz, J. E. – Sen, A. – Fitoussi, J. P. (2009): Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Paris, September 14.

Szakály, Dezső (2012): Abszorb méter – A térségi és vállalkezási abszorpciók képességek vizsgálati modellje. In: Vezetéstudomány XLIII. évf. Különszám. pp. 39-46.

Trombitás, Zoltán (2005): A kohéziós politika jövője Magyarország szemszögéből. In: Társadalom és Gazdaság, 27. 1-2. szám, pp. 159-174.